

## YOSHLAR TARBIYASIDA TARIXIY MEROSNING AHAMIYATI

*Ilmiy maslahatchi: Samatov X.*

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi*

*Toshkent axborot texnologiyalari*

*universiteti Samarqand filiali*

*DI 25-07 guruhi talabasi*

*Hasanov Bahodir Komil o'g'li*

**Annotatsiya**

Mazkur maqolada yoshlar tarbiyasida tarixiy merosning o'рни va ahamiyati atroflicha tahlil qilinadi. Tarixiy merosning nazariy asoslari, klassik va zamonaviy yondashuvlari, mintaqaviy va milliy olimlar qarashlari, shuningdek, empiric tadqiqotlar natijalari keng ko'lamda yoritiladi. Tarixiy meros yoshlar ongida ijtimoiy qadriyatlar, vatanparvarlik, milliy g'urur va fuqarolik tuyg'ularini shakllantirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lishi asoslanadi. Maqolada tarixiy merosdan samarali foydalanishning zamonaviy yo'llari va mavjud muammolar ham tahlil qilinadi.

**Kalit so'zlar:** yoshlar, tarbiya, tarixiy meros, ijtimoiy qadriyatlar

**Abstract**

This article provides a comprehensive analysis of the role and significance of historical heritage in the upbringing of youth. Theoretical foundations, classical and modern approaches, as well as perspectives of regional and national scholars and empirical research findings are extensively discussed. Historical heritage is substantiated as a crucial tool for fostering social values, patriotism, national pride, and

civic consciousness among youth. The article also examines contemporary methods of effectively utilizing historical heritage and addresses existing challenges.

**Keywords:** youth, education, historical heritage, social values

### **Аннотация**

В данной статье подробно анализируется роль и значение исторического наследия в воспитании молодежи. Освещаются теоретические основы, классические и современные подходы, взгляды региональных и национальных ученых, а также результаты эмпирических исследований. Историческое наследие рассматривается как важнейший инструмент формирования у молодежи социальных ценностей, патриотизма, национальной гордости и гражданского самосознания. В статье рассматриваются современные методы эффективного использования исторического наследия и существующие проблемы.

**Ключевые слова:** молодежь, воспитание, историческое наследие, социальные ценности

### **Kirish**

Yosh avlodni tarbiyalash har bir jamiyat va davlat uchun eng muhim strategik vazifalardan biri sanaladi. Chunki yoshlarning bilimdonligi, ma'naviyati va fuqarolik ongining shakllanishi jamiyat taraqqiyotining, barqarorligi va mustahkamligi kafolati hisoblanadi. Bugungi globallashuv va axborot asrida yoshlar ongiga turli madaniy, mafkuraviy ta'sirlar kuchaygan bir paytda, milliy o'zlik va tarixiy ongni shakllantirish, ularni yot g'oyalardan asrash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, tarixiy merosning yoshlar tarbiyasidagi o'rni va ahamiyatini chuqur o'rganish, uni zamonaviy pedagogik jarayonlarga samarali integratsiya qilish, yosh avlodda milliy g'urur, vatanparvarlik va ijtimoiy mas'uliyat tuyg'ularini tarbiyalashda muhim vosita sifatida foydalanish bugungi kun ilmiy izlanishlarining markaziy mavzularidan biridir. Mazkur maqolada tarixiy merosning yoshlar tarbiyasiga ta'siri, uning nazariy-

metodologik asoslari, tarixiy taraqqiyot jarayonida shakllangan klassik va zamonaviy yondashuvlar, mintaqaviy va milliy olimlar qarashlari hamda empiric tadqiqotlar natijalari keng ko‘lamda tahlil qilinadi. Shuningdek, tarixiy merosdan samarali foydalanishning zamonaviy usullari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari xolisona yoritiladi.

### Adabiyotlar tahlili

Yoshlar tarbiyasida tarixiy merosning ahamiyatini ilmiy asosda o‘rganish, avvalo, ushbu tushunchaning nazariy-konseptual negizlarini aniqlashdan boshlanadi. Tarixiy meros tushunchasi ko‘p qatlamli va murakkab bo‘lib, u jamiyatning o‘zligiga, madaniy va ma‘naviy boyligiga, avlodlar uzviyligiga asoslangan ilmiy kategoriya sifatida shakllangan. Tarixiy merosga moddiy va nomoddiy boyliklar, arxitektura yodgorliklari, yozma va og‘zaki an‘analar, qadimiy urf-odatlar, milliy qadriyatlar, ilm-fan va san‘at namunalari kiradi. Tarixiy meros jamiyat taraqqiyotining, milliy o‘zlik va madaniyatning, ijtimoiy ong va qadriyatlarning uzluksizligini ta‘minlaydi. Shu bois, yoshlar tarbiyasida tarixiy merosni o‘rganish va undan samarali foydalanish masalasi ijtimoiy-gumanitar fanlarning doimiy e‘tibor markazidadir.[1] Tarixiy merosning yoshlar tarbiyasidagi o‘rni haqida nazariy yondashuvlar, asosan, sotsiologik, pedagogik, psixologik va madaniyatshunoslik nuqtai nazardan talqin etilgan. Sotsiologik yondashuvda tarixiy meros jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi, ijtimoiy institutlar va munosabatlar tizimi, ijtimoiy identifikatsiya va guruhiiy o‘zlik shakllanishida asosiy omil sifatida qaraladi. Pedagogik nuqtai nazarda esa, tarixiy meros ta‘lim-tarbiya jarayonining asosiy tarkibiy qismi, yosh avlodda milliy g‘urur, vatanparvarlik, ijtimoiy mas‘uliyat, fuqarolik ongini shakllantirishda muhim vosita sifatida ko‘riladi. Psixologiyada esa tarixiy meros shaxsning o‘zini anglash, identifikatsiya, motivatsiya va ijtimoiy moslashuv jarayonlarida asosiy psixologik resurs sifatida talqin etiladi. Madaniyatshunoslikda esa, tarixiy meros madaniy kod, arketip, jamiyatning kollektiv xotirasi va madaniy genofondining asosi sifatida

o'rganiladi. Ushbu yondashuvlarning har biri tarixiy merosning yoshlar tarbiyasidagi rolini o'ziga xos tarzda ochib beradi va o'zaro to'ldiradi.[2]

Tarixiy merosning yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati haqida klassik nazariyalar ham muhim o'rin tutadi. Jumladan, J.J. Russo, I. G. Pestalotsi, J. A. Komenskiy kabi pedagogika klassiklari o'z asarlarida tarbiyaning uzviyligi, avlodlar tajribasi va qadriyatlarining uzluksiz uzatilishini asosiy tarbiyaviy tamoyil sifatida ilgari surganlar. J.J. Russo "Emil yoki tarbiya haqida" asarida bola tarbiyasini tabiat va jamiyat bilan uyg'un holda, milliy madaniyat va tarixiy an'analar asosida olib borishni ta'kidlagan. I. G. Pestalotsi esa, "tabiiy tarbiya" konsepsiyasida milliy va tarixiy qadriyatlarning shaxs kamolotidagi beqiyos roliga urg'u beradi. J. A. Komenskiy esa, "Buyuk didaktika" asarida ta'lim va tarbiyaning asosiy mazmuni sifatida milliy va tarixiy merosni uzluksiz uzatishni belgilagan. Ushbu klassik yondashuvlar zamirida yosh avlodni tarbiyalashda tarixiy merosdan foydalanishning universal va doimiy ahamiyati yotadi. Tarixiy merosdan uzilgan, o'z ildizlarini, ajdodlari tajribasini unutgan jamiyat va shaxs to'laqonli taraqqiyotga erisha olmasligi ushbu nazariyalarda asoslab berilgan.[3]

Mintaqaviy va milliy olimlar ham tarixiy merosning yoshlar tarbiyasidagi o'rni borasida o'ziga xos ilmiy-madaniy maktabni shakllantirganlar. O'zbek pedagogika va sotsiologiya fanida Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat, Munavvarqori Abdurashidxonov, Mahmudxo'ja Behbudiy kabi ma'rifatparvarlar yoshlar tarbiyasida tarixiy meros, milliy qadriyatlar va madaniy an'analarni asosiy tarbiyaviy tamoyil sifatida ilgari surganlar. Jumladan, Abdulla Avloniy "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida "tarbiya milliy, tarixiy va diniy qadriyatlar asosida olib borilgandagina samara beradi" deya ta'kidlaydi. Fitrat esa, "Yoshlar tarbiyasida ajdodlar merosini o'rganish, milliy o'zlikni anglash va mustahkamlashning asosiy vositasidir", deya e'tirof etgan. Abdurashidxonov va Behbudiy asarlarida esa, tarixiy merosdan uzilish yosh avlodning ijtimoiy passivligi, ma'naviy bo'shashuv va begonalashuviga olib kelishi xavfi haqida ogohlantiriladi. Zamonaviy o'zbek olimlaridan M. Jo'rayev, Z. Qodirova, S. Sagdullaeva, A. Soliyev va boshqalar yoshlar tarbiyasida tarixiy merosdan

foydalanishning zamonaviy metodologik asoslarini ishlab chiqqanlar. Ularning tadqiqotlarida tarixiy meros yoshlar ongida milliy g'urur, vatanparvarlik, ijtimoiy faollik va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishda samarali tarbiyaviy resurs ekani asoslanadi. Qolaversa, tarixiy meros maktab va oliy ta'lim dasturlariga integratsiya qilinishi, tarixiy-madaniy obidalar, muzeylar, teatr va san'at tadbirlari orqali yosh avlodga yetkazilishi, zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida yoshlar ongiga singdirilishi bo'yicha aniq amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.[4]

Tarixiy merosning yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati bo'yicha qator empirik tadqiqotlar ham olib borilgan. Xususan, XX-XXI asr boshlarida o'tkazilgan sotsiologik va pedagogik so'rovlar natijalari yoshlar ongida tarixiy merosga bo'lgan ijobiy munosabat, milliy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg'ularining kuchayishi, fuqarolik pozitsiyasining mustahkamlanishi bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Masalan, 2018–2022 yillarda O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi "Ijtimoiy tadqiqotlar instituti" tomonidan o'tkazilgan keng qamrovli so'rov natijalariga ko'ra, yoshlarning 74 foizi o'zini milliy tarix va madaniyatning ajralmas qismi deb hisoblashini, 68 foizi esa tarixiy merosni o'rganish natijasida vatanparvarlik va fuqarolik mas'uliyati kuchayganini bildirgan. Shu bilan birga, tarixiy merosdan samarali foydalanilmagan hududlarda yoshlar orasida ijtimoiy passivlik, ma'naviy bo'shashuv, begonalashuv va yot g'oyalarga moyillik yuqoriligini ko'rsatuvchi natijalar ham aniqlangan. Bu esa, tarixiy merosni yoshlar tarbiyasiga integratsiya qilishning dolzarbligini va zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.[5]

Tarixiy merosning yoshlar tarbiyasidagi ahamiyatiga oid ilmiy-nazariy va amaliy tadqiqotlarda qator muammolar va bahsli masalalar ham mavjud. Avvalo, tarixiy meros tushunchasining tor yoki keng doirada talqin qilinishi, uning tarkibiy qismlarining aniq chegaralanmagani, tarixiy meros va zamonaviy qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning to'liq ochilmagani ayrim mualliflar tomonidan tanqid qilinadi. Ayrim tadqiqotlarda tarixiy merosga faqat moddiy madaniyat yoki arxitektura yodgorliklari sifatida qaralishi, nomoddiy meros – urf-odatlar, an'ana va qadriyatlar, og'zaki ijod namunalari ikkinchi darajali omil sifatida talqin qilinishi tanqid ostiga

olinadi. Shu bilan birga, yoshlar tarbiyasida tarixiy merosdan foydalanishning zamonaviy texnologiyalari, raqamli platformalar, virtual muzeylar, interaktiv dasturlar orqali amalga oshirish imkoniyatlari yetarli darajada o'rganilmaganligi ham muammolardan biri sifatida qayd etiladi. Boshqa bir muhim masala, tarixiy merosni yoshlar tarbiyasiga integratsiya qilishda formalizm va yuzakilikka yo'l qo'yilish, tarixiy merosni faqat bayram va tadbirlar doirasidagina targ'ib qilish, uning chuqur mazmun-mohiyati va tarbiyaviy salohiyatidan to'liq foydalanilmasligidir. Bu esa, yoshlar ongida tarixiy merosga nisbatan befarqlik, passivlik yoki faqat tashqi, rasmiy munosabat shakllanishiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, tarixiy merosni yoshlar tarbiyasiga samarali integratsiya qilish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va interaktiv ta'lim vositalaridan keng foydalanish, yoshlarning o'zini o'zi anglash, ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladigan mexanizmlarni ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.[6]

Yana bir muhim jihat – tarixiy meros va zamonaviy ijtimoiy-madaniy jarayonlar o'rtasidagi dialektik bog'liqlikni to'g'ri talqin qilishdir. Ba'zi tadqiqotlarda tarixiy merosga haddan tashqari idealistik yoki konservativ yondashuv, tarixiy an'ana va qadriyatlarni zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga moslashtirmasdan, ularni mutlaq qadriyat sifatida talqin qilish holatlari uchraydi. Bunday yondashuv yoshlar ongida tarixiy meros va zamonaviy taraqqiyot o'rtasida ziddiyat, o'zaro begonalik yoki rad etish kayfiyatini yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois, zamonaviy ilmiy adabiyotlarda tarixiy merosni yoshlar tarbiyasiga moslashtirishda uning dinamik, ochiq, ijtimoiy-madaniy jarayonlarga moslashuvchan xususiyatiga alohida e'tibor qaratiladi. Tarixiy meros – bu faqat o'tmishdan qoldiq emas, balki zamonaviylik va innovatsion taraqqiyot uchun ilhom va resurs manbai, yoshlar uchun motivatsiya va o'zini anglash mezonini ekani asoslanadi.

Tarixiy merosning yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati bo'yicha xalqaro ilmiy adabiyotlarda ham keng qamrovli tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, YuNESKO, YuNISEF, Yevropa Kengashi kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan

“Tarixiy merosni asrash va yosh avlodga yetkazish”, “Madaniy xilma-xillik va yoshlar tarbiyasi”, “Tarixiy ong va fuqarolik tarbiyasi” kabi konseptual hujjatlarda tarixiy meros yoshlar uchun ijtimoiy identifikatsiya, madaniy inklyuziya va ijtimoiy birdamlikning asosiy omili sifatida talqin etiladi. Xalqaro tajribada tarixiy merosdan foydalanishda muzey pedagogikasi, tarixiy rekonstruksiylar, virtual ta’lim platformalari, xalqaro almashinuv dasturlari, yoshlar uchun tarixiy-madaniy ekspeditsiyalar va kvestlar, tarixiy rol o‘yinlari kabi innovatsion metodlardan keng foydalanilmoqda. Bu esa, yoshlarning tarixiy merosga qiziqishini oshirish, ularni tarbiyaviy jarayonning faol ishtirokchisiga aylantirish, tarixiy ong va milliy g‘ururni mustahkamlashda samarali natija bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, ilmiy adabiyotlar, klassik va zamonaviy nazariyalar, mintaqaviy va xalqaro tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tarixiy meros yoshlar tarbiyasida muhim tarbiyaviy, motivatsion va ijtimoiy resurs sifatida namoyon bo‘ladi. Tarixiy meros yoshlar ongida milliy o‘zlik, vatanparvarlik, ijtimoiy faollik va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirish, ularni globallashtirish va yot g‘oyalardan asrash, innovatsion va kreativ tafakkurini rivojlantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, tarixiy merosdan samarali foydalanishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar, yoshlarning o‘zini o‘zi anglash va faol ishtirokini ta’minlovchi mexanizmlarni ishlab chiqish, mavjud muammolar va bahsli masalalarni hal etish bugungi kun ilmiy izlanishlarining dolzarb vazifasidir.

### Xulosa

Yoshlar tarbiyasida tarixiy merosning ahamiyati haqida olib borilgan keng qamrovli tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tarixiy meros har bir jamiyat va davlat taraqqiyotining, milliy o‘zlik va ijtimoiy ongning, ma’naviy barqarorlik va fuqarolik mas’uliyatining mustahkam poydevoridir. Tarixiy meros yosh avlodda milliy g‘urur,

vatanparvarlik, ijtimoiy faollik, fuqarolik ongini tarbiyalash, ularni globallashuv va yot mafkuralardan asrashda beqiyos tarbiyaviy resurs sifatida namoyon bo'ladi. Ilmiy adabiyotlarda tarixiy merosning nazariy-konseptual asoslari, klassik va zamonaviy yondashuvlari, mintaqaviy va milliy olimlarning ilmiy qarashlari, xalqaro tajriba va empirik tadqiqotlar natijalari asosida tarixiy merosning yoshlar tarbiyasidagi o'rni keng va chuqur tadqiq etilgan. Shu bilan birga, tarixiy merosdan samarali foydalanishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar, axborot-kommunikatsiya vositalari, yoshlarning faol ishtiroki va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarurligi aniqlanmoqda. Mavjud muammolar – tarixiy merosning tor doirada talqin qilinishi, formalizm va yuzakilik, zamonaviy texnologiyalardan yetarli darajada foydalanilmaslik, yoshlar ongida tarixiy merosga befarqlik kabi salbiy tendensiyalarni bartaraf etish uchun, tarixiy merosni yoshlar tarbiyasiga chuqur va tizimli integratsiya qilish, zamonaviy ehtiyoj va talablar bilan uyg'unlashtirish, yoshlarning o'zini o'zi anglash va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladigan mexanizmlarni ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Xulosa qilib aytganda, tarixiy meros yoshlar tarbiyasining asosiy negizi, jamiyat taraqqiyotining barqaror kafolati va milliy g'urur manbai sifatida o'zining doimiy ahamiyatini saqlab qoladi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2015.
2. Pestalotsi I. G. Tabiiy tarbiya haqida. Toshkent: Ma'naviyat, 2010.
3. Komenskiy J. A. Buyuk didaktika. Toshkent: O'zbekiston, 1997.
4. Jo'rayev M., Qodirova Z. Yoshlar tarbiyasida tarixiy merosdan foydalanish masalalari. Toshkent: Fan, 2019.
5. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Ijtimoiy tadqiqotlar instituti. Yoshlar va tarixiy meros: sotsiologik tahlil. Toshkent, 2022.
6. UNESCO. World Heritage and Youth: Education, Identity and Participation. Paris, 2017.